

Važnost stvaranja discipline i unutarnje kontrole u procesu razvoja čovjeka

Zoran HERCIGONJA

Druga gimnazija Varaždin

UDK: 159.923.5

DOI: 10.15291/ai.1511

PREGLEDNI ČLANAK

Primljeno: 15. prosinca 2017.

SAŽETAK

KLJUČNE RIJEČI:

utjecaj okoline,
nediscipliniranost,
nepoželjna ponašanja,
razvoj ličnosti

Disciplina je važan faktor za izvođenje odgojno-obrazovnoga procesa. Disciplina se ne postiže preko noći. U radu je naglašen razvoj discipline u čovjekovu djetinjstvu i mladosti, odnosno u vremenu kada čovjek svjesno ili nesvjesno usmjerava razvoj vlastite ličnosti. Bitan utjecaj na stvaranje discipliniranoga ponašanja prvenstveno ima obitelj, zatim odgojno-obrazovne ustanove i društvena okolina u kojoj se netko nalazio. Na jedan je način razvojem discipline čovjek sebe obogaćivao za cijeli život, gdje god se nalazio i što god radio. U suprotnom, nediscipliniranost je dovela do različitih oblika nepoželjnih ponašanja koja su štetila samoj osobi, ali i njezinim odnosima s drugima. Kroz povijest su se razvijale metode ili strategije za suzbijanje nediscipliniranosti, a one su nastajale na osnovi praktičnih iskustava.

1. UVOD

Riječ *disciplina* latinskoga je porijekla i u prijevodu, prema Aniću, Klaiću i Domoviću (2002: 305), označava „stegu, red, poredak, ali i znanost, znanstvenu granu, struku ili predmet te nastavu ili nastavnu metodu“. Usredotočivši se samo na prve dvije riječi: stegu i red dolazi se do zaključka da disciplina predstavlja društvenu vrijednost i poželjno stanje.

Disciplina je svugdje prisutna i poželjna, kako u nekoj zajednici – javnoj ili privatnoj tako i u našoj osobnoj ličnosti – kada govorimo o samodisciplini. Učenje je discipline važan i dugotrajan proces, a odnosi se na svaku životnu dob čovjeka ili društvene grupe. Stoga su općepoznate sljedeće kategorije discipline: društvena disciplina, planska ili financijska disciplina, vojna disciplina, ekonomska disciplina, radna disciplina, školska disciplina i slično.

Tema je discipline uvijek aktualna, zanimljiva i prihvatljiva jer na jedan način čovjek ima sposobnost naučiti nešto više o sebi i drugima. Bez obzira što je disciplina nešto što se treba naučiti, odnosno stjecati u bilo kojoj životnoj dobi, rad će bit više baziran na disciplinu koju čovjek postiže u svom djetinjstvu i mladenaštvu u vrijeme formiranja karaktera osobe. Brazelton (2008:11) navodi da: „Ranim strukturiranjem postojećih, ali obzirnih granica i pravila, roditelji pomažu djetetu oblikovati unutarnja mjerila koja će mu koristiti tijekom cijelog života.“

Uz disciplinu usko su povezani pojmovi okoline, nediscipliniranosti i nepoželjnoga ponašanja. Posebno poglavlje u ovom radu bit će posvećeno utjecaju različitih izvora okoline na disciplinu djeteta. Najvažniji izvor discipline predstavljaju roditelji, odnosno obitelj. Kako se dijete odgaja, to jest način na koji se komunicira s njim već od prvih mjeseci života od iznimne je važnosti za formiranje njegova karaktera i funkcioniranja u društvenoj zajednici. Zato velik dio pozornosti zauzima roditeljstvo i obitelj. Isto tako izvori utjecaja iz okoline mogu biti i odgojno - obrazovne ustanove, vrijeme koje dijete provede u vrtiću ili školi (učionici). Pored ostaloga, dijete ili čovjek nije stalno pod nadzorom drugih i s vremenom odabire formalnu ili neformalnu okolinu (društvo) koje može utjecati na razvoj njegove ličnosti. Stoga i društvo ili određena grupa predstavlja mogući izvor utjecaja na razvoj discipline.

Suprotno od discipline je nediscipliniranost koja za sobom vuče negativna ponašanja, a koja također mogu biti uzrokovana različitim izvorima, odnosno uzrocima. Bitno je znati prepoznati sve uzroke i posljedice nediscipliniranosti

kako bi se na njih pravovremeno djelovalo. Neovisno o kojoj dobi se radi, ne-discipliniranost je nepoželjna i potrebno ju je „liječiti“. To upravo znači kroz različite strategije i metode poboljšati svoj ili nečiji život u kontekstu discipline.

2. VAŽNOST I STILOVI DISCIPLINE

2.1. *Važnost i poimanje discipline*

Različiti autori na različite načine govore o disciplini te svaka osoba na različit način može definirati što za njega predstavlja disciplina. No autori su suglasni u jednome: disciplina je prije svega osobina, a ne neka fizička stvar. Disciplina se ne može mjeriti prema nekoj brojčanoj metodi. Također se ona ne mora odnositi samo na pojedinca, već i na grupu kao što je primjerice vojska u kojoj se uči stroga vojna disciplina.

Najveću važnost disciplina ima u ranim fazama ljudskoga života, što automatski uključuje važnu ulogu roditelja pri stjecanju osobina. Brazelton (2008: 45) tvrdi da je „disciplina nakon ljubavi, najvažniji dar koji roditelj može dati djetetu te da je bit discipline učenje, a ne kažnjavanje“. Navodi da je disciplina „dugogodišnji proces u kojem se djetetu pomaže da razvije samokontrolu, ali i strukturiranjem postojanih, obzirnih granica i pravila, roditelji pomažu djetetu oblikovati unutarnja mjerila koja će mu koristiti tijekom cijelog života“ (2008: 45). Kakva je tko osoba, te koliko je ona sama disciplinirana zavisi o načinima i strategijama kojima roditelji discipliniraju vlastitu djecu. Prema Willamu i Marthi Sears (2009: 20), „disciplina ima više veze s pravim odnosom s djetetom, nego s korištenjem pravih tehnika“. Bolje rečeno težnja roditelja da razumije misli svoga djeteta i razvije empatiju je iznimno važna kod razvoja discipline, ali i stjecanja sigurnosti i povjerenja djeteta. Taj odnos roditelj – dijete autori Willam i Martha Sears (2009: 24) nazivaju „povezujućim pristupom“.

Važnost discipline je značajna za različita društvena područja, bilo da se radi o poslovnom uspjehu, uspjehu u sportu, umjetnosti ili životu općenito. Disciplina je jedna od primarnih osobina čovjeka koja je nužna da bi se stvorio most između želje i ostvarenja. Poznati govornik Jim Rohn (prema Šola, 2012: 23) navodi da je disciplina „temelj na kojem se gradi uspjeh.“ Disciplina mora biti jedna od glavnih osobina koje odgojitelj razvija tijekom odgojnoga procesa.

Također ne postoji fizička granica kojom se može zaustaviti razvoj discipline; ona se formira kroz svakodnevnicu i to je dugotrajan proces. Kako je poželjno svaki zadatak i aktivnost provoditi na vrijeme do cilja, tako je poželjno razvijati i disciplinu u najboljim namjerama.

2.2. Stilovi discipline

Različiti stilovi discipliniranja, različito utječu na razvoj discipline u ranijem razdoblju čovjekova života. Stoga će kroz različite stilove biti objašnjen već navedeni povezujući pristup (roditelj – dijete). Willam i Marth Sears (2009: 13) navode i opisuju tri različita stila (metode) discipline:

- autoritarni stil
- komunikacijski pristup,
- pristup promjene ponašanja.

Sva tri navedena stila vođenja djeteta imaju prednosti i nedostataka. Ni jedan od nije univerzalan i primjenjiv na sve situacije u kojima će se roditelji naći. Ipak, poželjno je da roditelj prepozna i nauči koji će stil vođenja upotrijebiti u određenom vremenskom trenutku.

2.2.1. Autoritarni stil

Autoritarni je stil više baziran na tradicionalnom načinu discipliniranja u kojemu se autoritarnost primjećuje u roditelju kojemu se djeca moraju pokoravati ili odgovarati za svoje postupke. U ovom pristupu uspostavljanje discipline i poslušnosti odobreno je i fizičkim načinom postupanja. Na jedan način ovaj pristup jasno utvrđuje odgovornost i pomaže pri poslušnosti, ali isto tako može dovesti i do kontraefekta. Jedan od nedostataka je u tome što roditelji koji primjenjuju ovaj pristup izbjegavaju vlastitu odgovornost za ponašanje djece.

Posljedice ovoga stila mogu se manifestirati u tome da dijete ne osjeća da ga roditelji vole; moguća je pojava djetetova straha. Willam i Martha Sears (2009: 14) navode da je najgore od svega u autoritarnoj disciplini da se „djeca ponašaju na određeni način više iz straha od kazne nego iz želje da ugođe roditeljima.“ To lako može rezultirati nedostatnim razvojem unutarnje kon-

trole, odnosno nedostatkom djelotvorne discipline za daljnji život. I u jednom životnom trenutku kada se odvoji onaj koji kontrolira, osoba koja je „učena disciplini“ može u potpunosti izgubiti unutarnju kontrolu – što može dovesti i do težih posljedica. Također je moguće da se u jednom trenutku u potpunosti razvije odnos protivnika između roditelja i djece, stoga je prema Willamu i Marthi Sears (2009:17) „bitan proces učenja koji se prolazi s djecom, a ne ono što se provodi *nad* djetetom“. Stoga ovaj pristup rijetko izvlači najbolje iz djece i roditelja. Djeci je potreban mudri autoritet koji će bez fizičkih dodira uspostaviti kontrolu.

(Kontra)primjer: Odlazak srednjoškolaca na studij

U manjim sredinama primjerice u kojima ne postoje sveučilišta ili veleučilišta, odnosno mjesta na kojima će učenici nastaviti svoje srednjoškolsko obrazovanje, često može doći do problema s osobama koje su odgajane autoritarnim stilom. Uzmimo za primjer da je učenik tijekom dvanaest godina školovanja postizao izvanredne uspjehe u školi. Dakle, učenik je imao strogi nadzor, odnosno „kontrolora“ koji je održavao njegovu disciplinu te je to bilo izvor uspjeha u školi. Odlaskom na studij u udaljena mjesta od mjesta boravka, takve osobe najčešće gube kontrolu nad svojim ponašanjem. To često rezultira vrlo lošim uspjesima na studiju i daljnjem životnom planu. U velikom broju slučajeva dolazi do potpunoga raspuštanja unutarnje kontrole i pojave nediscipliniranog ponašanja. Nedostatkom disciplinirajućega autoriteta osoba gubi kontrolu nad životom i situacijama. Sama osoba nije sposobna uspostaviti unutarnju disciplinu, jer je dosad netko „izvana“ uspostavljao tu disciplinu. Često takve osobe imaju problema sa samopouzdanjem i životnim odabirima.

2.2.2. Komunikacijski pristup

Komunikacijski je pristup, prema Willamu i Marthi Sears (2009: 16), „način kojim se komunikacijom postiže disciplina, a ne kažnjavanjem“. Jedan od ključnih razloga za nastanak ovakvih i sličnih disciplina je shvaćanje da autoritarni pristup nije toliko učinkovit i poželjan. U ovom pristupu se nastoji naučiti roditelja kako kvalitetno razgovarati sa svojim djetetom. Pristup polazi za činjenicom da nema loše djece, već samo loše komunikacije između djece i odgojitelja. Prednost je ovog pristupa mogućnost razvijanja duboke empatije i

roditeljskoga razumijevanja osjećaja djeteta, ali i prepoznavanja utjecaja različitih ponašanja. U ovom pristupu nema fizičkog kažnjavanja, već se na temelju psihološkoga razmatranja i komunikacije pokušava doći do rješenja.

Ipak i ovaj pristup ima svojih nedostataka. Postoji mogućnost da se roditeljima izgubi potpuni nadzor nad djetetom, odnosno gubitak autoriteta. Roditelj tada preuzima ulogu vještoga govornika ili nekakvoga pregovarača koji pokušava djelovati na dijete, a ono ne reagira. Prema Willamu i Marthi Sears (2009: 16), „taj nedostatak uvažavanja autoriteta kod kuće vodi do nedostataka poštovanja prema drugima, uključujući, primjerice učitelje i policijske službenike.“

Uglavnom, ovaj je stil s psihološkog stajališta ispravan, ali nosi veliki rizik da se izgubi potpuni autoritet nad djetetom, što ni u kojem slučaju nije poželjno.

(Kontra)primjer: Tinejdžersko doba

Roditelji i djeca nisu neprekidno povezani u svakodnevicu. Dijete se s odrastanjem sve više odvajaju od roditelja; pronalazi društvo koje mu odgovara. U vremenu adolescencije dijete se intenzivno razvija fizički, ali i psihički. Oda birom društva može odabrati i način razvoja vlastite ličnosti. Roditelji se često mogu naći u situaciji kada tinejdžer nije zainteresiran za bilo kakav razgovor s njima. Mlada osoba misli da je u pravu tako da se s njima nema više što pričati.

„U dobi od četiri ne prestaju pričati, a u dobi od šesnaest uopće nema razgovora. Oni jednostavno ne znaju kako razlikovati ovisnost o roditeljima od bliske komunikacije. Njihovo odbijanje razgovora i bliskosti jednostavno pokazuje da žele biti neovisni i samostalni jer su sada veliki“ (Cvetković, 2011: 9). Na ovom se primjeru može zaključiti da komunikacijski pristup nije uvijek dobar. Premda ima neke prednosti, treba uzimati u obzir i zadržavanje autoriteta.

2.2.3. Modifikacija ponašanja

Modifikacija je ponašanja prema Willamu i Marthi Sears (2009: 17) pristup kojim se „na djetetovo ponašanje može utjecati pozitivno ili negativno, ovisno o tome kakvo okruženje roditelji određuju za djecu.“ Primjerice, ako se dijete nalazi u nekoj grupi u kojoj se fizički obračunava s drugim djetetom, u svrhu modificiranja njegova ponašanja i postizanja discipline, djeluje se momentalno. Dijete treba odvojiti od te grupe. Metoda se zapravo sastoji od manipuliranja okolinom za dobrobit djeteta. Uzrok je u okolini i treba djelovati u trenutku

pojave uzroka.

Ova metoda je poželjna i djeca na nju često radije pristaju nego na ostale metode i pristupe. „Modifikacija ponašanja daje roditeljima tehnike poput *time-outa*, pozitivnoga potkrepljenja i učenja prirodnih posljedica koje se mogu primijeniti kad autoritarni i komunikacijski pristupi ne djeluju. Modifikacija ponašanja može biti posebno korisna kod djece s emocionalnim problemima ili teških karaktera koji ne reagiraju na druge metode“ (Sears i Sears, 2009: 16).

Uspoređujemo li komunikacijski pristup s modifikacijom ponašanja, uočiti ćemo da je komunikacijski pristup učinkovit sve do onih trenutaka kada dijete postane samostalno (adolescentsko razdoblje), kada je vrlo teško ili gotovo nemoguće utjecati na njegovo ponašanje potkrepljenjima. Kao i sve metode, i ova ima svojih nedostataka. Primjerice, ako se učestalo primjenjuje ovaj pristup, postoji mogućnost da se smanji broj mogućih izbora okruženja, što može frustrirati odgojitelja. Također, smanjuje se odnos roditelja i djece jer roditelj svu pozornost usredotočuje na okolinu, a ne samo na dijete ili onoga kojega se uči disciplini.

(Kontra)primjer: Razmažena djeca (rano djetinjstvo)

Primjer razmaženoga djeteta nije teško pronaći u vlastitoj okolini, pa makar to bilo i na filmovima ili različitim internetskim izvorima. Modifikacija ponašanja je poželjna i često učinkovita. Kontraefekt koji se može pojaviti je razmaženost. Kada roditelj više nije u stanju mijenjati okolinu za dijete, a s time i ponašanje djeteta, dijete će posegnuti za nekim oblikom nediscipliniranog ponašanja. Ako roditelj koji primjenjuje ovaj pristup nije u stanju modificirati okolinu, a s time ni ponašanje djeteta, može doći do svađe i djetetova ucjenjivanja roditelja ili obrnuto. Prema Brazelton (2008: 108) „dijete tako gubi jedinstvenu prigodu da se samostalno suoči s izazovima i nauči se nositi sa životnim frustracijama, pokušajima i pogreškama. Propušta spoznati sveukupni smisao samopostignuća : ‘Uspio sam! Sam!’ A taj osjećaj je presudan za buduću sliku koju će dijete o sebi imati, za osjećaj vlastite kompetencije.“

Najveći problem ovoga stila je u tome što se modificiranjem ponašanja može trenutno djelovati na ponašanje djeteta, ali to ne rješava problem, već problem ostaje u djetetu. Kad-tad će se dijete opet naći u istoj situaciji ili sličnoj okolini. Naravno postavlja se pitanje hoće li se to dijete moći nositi sa sličnom situacijom? Odgovor glasi: hoće ali vrlo teško i s mnogo samostalnog i dugotrajnog rada.

2.3. Povezujući pristup

Spomenuti povezujući pristup, prema Willamu i Marthi Sears (2009: 22), je „način discipliniranja koji se temelji na uspostavljanju dobrog odnosa između roditelja i djeteta“. Koristi li roditelj jedan od navedenih stilova discipliniranja, on može biti privremeno uspješan ili stalno neuspješan. Takvi rezultati ovise o nekim čimbenicima ili preduvjetima, a među kojima je prvenstveno odnos s djetetom. Postavlja se pitanje na koji će način roditelj ili odgojitelj uspjeti disciplinirati (djelovati na) svoje dijete ako ga ono ne doživljava kao roditelja ili odgojitelja.

Bez temeljnoga odnosa svi stilovi uspostavljanja discipline predstavljaju samo tehniku ili mogući alat koji može ali i ne mora biti efikasan. Willam i Martha Sears (2009: 18) navode da „disciplina ovisi o izgradnji pravilnog odnosa s djetetom.“

Roditelj može koristiti bilo koji pristup ili stil uspostavljanja discipline u odgoju. Poželjno je kombinirati sve pristupe, ovisno o situaciji, ali prije svega je nužno graditi snažnu povezanost između roditelja i djeteta kako bi discipliniranje bilo i ostalo učinkovito.

3. OKOLINA KAO IZVOR UTJECAJA NA DISCIPLINU

Okolina je jedan od temeljnih utjecaja za razvoj discipline, ali i odgoja uopće, stoga ćemo u ovom poglavlju pokušati navesti osnovna tri utjecaja iz okoline na disciplinu čovjeka. Prema Andriloviću i Čudini (1985:54) „okolni utjecaji, mada objektivno postoje, prelamaju se kroz subjektivne mogućnosti pojedinaca. U odgojnom smislu osobito je važno koliko okolina potiče intelektualne aktivnosti.“

3.1. Obitelj

Obitelj je temelj cijele društvene zajednice. Gotovo je svaki pojedinac član neke obitelji te je u ranom djetinjstvu živio u zajednici koja se naziva obitelj. U takvoj zajednici dijete je obično najviše pod utjecajem odgojitelja – roditelja. Carolyn Foster tvrdi da je obitelj „svojevrсна mikrokultura koja ima vlastiti jezik, sustav vrijednosti i oblike ponašanja. Tu postoji jaka tendencija gene-

racijskog prenošenja koja se postepeno pretvara u trajno naslijeđe“ (prema Coloroso, 2007: 30). Kao temelj cijele društvene zajednice, obitelj ima snažnu ulogu discipliniranja i uspostave discipline. Stoga je u nastavku dan prikaz vrsta obitelji.

Međunarodno poznata stručnjakinja i predavačica u područjima obrazovanja roditelja, učitelja, discipline i nenasilnoga rješavanja problema Barbara Coloroso tvrdi da postoje tri vrste obitelji (2007: 30–47):

- ***Obitelj tvrđava*** – to je vrsta obitelji koja je sazidana od teških kamenih blokova. Obilježavaju je red, kontrola, čistoća, točnost, poslušnost i strogo pridržavanje pravila. Djecu se maksimalno kontrolira, manipulira i tjera na odlučivanje koje nije pod njihovom voljom. Empatije nema, osjećaji se što više ignoriraju i negiraju. Roditelji uvijek drže predavanja, podsjećaju na poslušnost te prijete. Snaga te obitelji je samo u kontroli i jasno se zna tko je na vrhu obiteljske hijerarhije. Ogromni je nedostatak kod ovakvih obitelji mala mogućnost djece da otkriju tko su, kakvi su im talenti i na koji ih način mogu iskoristiti. U okruženju takve obitelji, djeca su stalno pod strahom od kazni, a kada odrastaju (u slučaju da ne žele osnovati drugu vrstu obitelji) najčešće svoje srdžbe i bijes prenose na druge ili dopuštaju da ih i dalje netko drugi kontrolira. Obitelj tvrđava često izvana ostavlja dojam složne i bliske zajednice, no to je često maska. Ispod te maske krije se mnoštvo frustracija, prijetnji i podložnosti.
- ***Obitelj meduza*** – za razliku od obitelji tvrđave u obitelji meduza manjka čvrsta struktura, no i dalje se potiskuje zdrav način iznošenja emocija. Obitelji koje pripadaju meduzama možemo podijeliti na dva različita tipa. Prvi tip čine oni roditelji koji su odgajani u obitelji tvrđava i koji svjesno ne žele opet imati takav način života. Ipak, takvi roditelji često nailaze na probleme kako osigurati strukturu, konzistenciju i sigurne granice unutar obitelji te se često gubi osjećaj identiteta. Drugi tip obitelji meduza čine oni roditelji koji fizički ili emocionalno zanemaruju vlastitu djecu, te su djeca na neki način puštena na slobodu. Zbog vlastitih problema, takvi roditelji su previše zaokupljeni sobom tako da na djecu ne obraćaju veliku pozornost. Takva djeca se često osjećaju nevoljeno i napušteno te gaje nepovjerenje prema drugima. Često su neiskrena i iz nužde uče lagati kako bi zadobili osnovne životne potrebe. Djecu se u obje vrste obitelji meduze potiskuje ili zanemaruje te ona postaju nepodnošljiva, razmažena ili preplašena, odnosno osvetoljubljiva.

- **Obitelj kralježnica** – obitelj kralježnica pojavljuje se u više oblika i veličina. Obično ne potječe iz određenih krugova ili društvenih slojeva. Ne postoji stroga hijerarhija, nije određena religijskim ili etičkim obilježjima. Temelj je svega u usavršavanju između osjećaja za pojedinca i za zajednicu. Roditelji obično nisu nasilni i ne zahtijevaju poštovanje već ga demonstriraju i uče. Djecu se u obitelji kralježnica uči suosjećanju, razvijanju empatije, ljubavi prema sebi i drugima. Pravila su dosta kratka i jasna te se djecu uči prepoznati i razvijati vlastite potencijale. U obitelji ima puno smijeha i ljubav je bezuvjetna. Obitelj kralježnica ima smirenu strukturu, postojanost, pravednost koja je djeci potrebna za rješavanje svih frustracija. Djeca koja su odgajana u obitelji tvrđave ili meduze mogu preživjeti, ali teže se razvijaju i kontroliraju od obitelji kralježnica. U obitelji kralježnica neke od osnovnih poruka koje roditelj šalje djetetu kao podršku, a koje su jako važne za prihvaćanje, primanje ljubavi i vrednovanje vlastite osobnosti su:

- *Vjerujemo u tebe.*
- *Imamo povjerenja u tebe.*
- *Znamo da se možeš nositi sa svim životnim okolnostima.*
- *Slušamo te.*
- *Brinemo o tebi.*
- *Važan/važna si nam.*

3.2. ŠKOLA

Utjecaj je škole na disciplinu dosta velik. Čovjek završetkom osnovne i srednje škole obično prođe kroz dvanaest godina discipliniranja. Želimo li definirati disciplinu u školi onda možemo reći da je, prema Perišiću (1972: 10), „disciplinirano ponašanje učenika na satu, za vrijeme nastave i učenja je ponašanje koje ne odstupa od pravila i propisa o radu i ponašanju učenika u školi.“

Prema Vidović i sur. (2003: 7) „upravljanje razredom odnosi se na ponašanje učitelja i faktore organizacije u razredu koji doprinose povećanju motiviranosti i stvaranju pozitivne okoline za rad i učenje“. U tom kontekstu disciplina se objašnjava kroz ponašanja učitelja koja predstavljaju reakciju na učenička ponašanja koja ometaju djelovanje razredne zajednice i proces učenja.

Već davne 1939. godine Lewin i suradnici objavili su načine rukovođenja djece u školi koje možemo shvatiti kao načine uspostavljanja discipline u školi (prema Vidović i sur., 2003: 277):

- *Autoritarni voditelj* – postavlja jasna i čvrsta pravila, ne želi ni na jedan način raspravljati niti prigovarati o razlozima uspostavljanja takvih pravila.
- *Demokratski voditelj* – pomaže uspostaviti pravila norme unutar razredne grupe na taj način da uključuje grupu u postavljanje pravila i spreman je s članovima grupe raspravljati i pregovarati zbog donošenja različitih pravila.
- *Stihijski voditelj* – (*laissez faire*) način rukovođenja u kojemu se ne uspostavljaju niti održavaju grupna pravila.

Ova su tri načina bila vrednovana s obzirom na produktivnost i uspješnost u obavljanju zadataka u tri različite grupe. Prema rezultatima najveća je disciplina postignuta u grupi s autoritarnim voditeljem u kojoj se strogo držalo do pravila i bio je prisutan stalni nadzor voditelja. U grupi demokratskoga voditelja članovi grupe su se sprijateljili i s voditeljem grupe bez puno stresa radili zadataka. U grupi sa stihijskim voditeljem produktivnost je bila jako mala. Članovi grupe su bili u potpunoj slobodi, dolazilo je do čestih sukoba i na kraju do nezadovoljstva.

Ovaj primjer rukovođenja, odnosno uspostavljanja discipline u razredu je jako bitan jer, prema Vidović i sur. (2003: 227), „uspješno rukovođenje razredom trebalo bi pomoći učenicima da nauče sami upravljati svojim učenjem i kontrolirati ponašanje. Učenici bi morali naučiti razumijevati svoje ponašanje, vrjednovati ga i kontrolirati. Na taj se način osim reda u razredu učenicima daje šansa da razviju samostalnost i nauče učiti.“ Iz primjera vidimo da je škola ključan izvor za oblikovanje vlastite discipline, bez obzira kakav način discipliniranja je korišten.

Prema Perišiću (1972: 17), „jako je važno imati i održavati odnos nastavnika – učenika. Kvaliteta takvog odnosa može utjecati na stav učenika prema nastavi, prema školi, na odnose među učenicima, na motiviranost prema radu i slično“. Perišić dalje navodi (1972: 17–19) da su mnoga istraživanja pokazala „kako kvaliteta odnosa nastavnika – učenika može utjecati i utječe na mentalno zdravlje učenika i nastavnika, kao i na emocionalnu klimu u razredu tijekom nastave“.

3.3. DRUŠTVENI UTJECAJ

Još jedan od važnih utjecaja na disciplinu čovjeka predstavlja i društvo u kojemu čovjek živi i djeluje. Pod društvenim utjecajem se ne misli na odgojno-obrazovne ustanove i obitelj, već na neformalne grupe u kojima se osoba može naći tijekom svoga života.

Neformalne grupe, prema Alfrević (godina nepoznata:3), „nisu određene posebnim propisima, a obično se formiraju spontano i neplanirano kao rezultat međuljudskih odnosa u organizaciji.“ Neformalne grupe sastoje se od povezivanja ljudi zajedničkih interesa. Primjerice, sportski klubovi kao neformalne grupe eklatantan su primjer društvenoga utjecaja na razvoj čovjeka.

Sport i sportske aktivnosti mogu utjecati na disciplinu i samodisciplinu te na karakter čovjeka. Sport je najčešće uvjetovan natjecanjem i igranjem. Natjecanjem se ne razvija samo natjecateljski duh nego i empatija kao socijalna kompetencija prema strani koja je u tom natjecanju izgubila. Isto tako natjecanje omogućava razvoj i osnaživanje samokontrole pobjedničke strane u trenutku ostvarenja pobjede. Prihvatanje poraza i učenje kako se nositi s negativnim emocijama također se odvija unutar grupe, kroz proces grupnoga odobravanja i potvrđivanja. S druge strane, igra se svodi na stvaranje strategija, a stvaranje strategija postaje rezultatom kooperacije i socijalne povezanosti i podjele uloga u grupi. Kooperacija se oslanja na samokontrolirano ponašanje pojedinca u grupi i kontrolirano ostvarenje obaveza prema toj grupi.

Osim sporta tu su i klubovi čitatelja na primjer. Kroz neformalne grupe ovakvog tipa, razvija se pozitivan stav prema kulturi i estetici, ali i upoznavanje kulture drugoga. Također, ovakve grupe omogućavaju rušenje kulturnih i socijalnih predrasuda koje vrlo često pogoduju nastupu nediscipline. Predrasude su okidač za nedisciplinirano ponašanje jer s vremenom zbog nerealnih pogleda i perspektiva izazivaju mržnju ili neku vrstu odbojnosti prema drugima.

S druge strane, volonterske udruge kao neformalne grupe utječu na stvaranje discipline i jačanje unutarnje kontrole. Kroz volonterske aktivnosti pojedinac sam razvija kontrolu nad svojim zaduženjima i aktivnostima stvarajući strategije i planove za provedbu. Time pojedinac ne stvara samo osjećaj samokontrole nego i kontrole situacije koja proizlazi iz internih kontroliranih reakcija i promišljenih aktivnosti.

Ni u jednoj od navedenih grupa ne postoji striktno vidljivo discipliniranje kroz autoritativno ili prisilno podčinjavanje nego ono proizlazi iz aktivnosti,

zaduženja, uloga i kooperacije u tim grupama. Može se reći da pojedinci sasvim nesvjesno usvajaju disciplinirano ponašanje i unutarnju kontrolu.

Nasuprot ovih primjera postoje i grupe s negativnim učinkom na stvaranje discipline i unutarnje kontrole. Naravno, radi se o grupama temeljenim na predrasudama ili govoru mržnje. Takve su grupe često usmjerene na destrukciju i asocijalno ponašanje. Laičkim rječnikom „bande“ ili delinkventi vrlo često privlače mlade koji žele oglasiti svoj bunt prema svijetu ili određenim ljudima. Neformalne grupe ovakve vrste temeljene su na osobnim predrasudama. Zidovi predrasuda izazivaju mržnju prema pojedinim osobama ili grupama ljudi. Uspostava discipliniranoga ponašanja gotovo je nemoguća. Predrasude koje vode govoru mržnje pobuđuju želju za destrukcijom i asocijalnim ponašanjem. Destrukcija i asocijalno ponašanje dovodi do stvaranja nefunkcionalnoga i neprilagođenoga člana zajednice, a može biti pogubna i za pojedinca i za zajednicu. Pojedinaac u nemogućnosti razvoja kontroliranoga ponašanja napraviti će štetu samome sebi, ali i zajednici u kojoj boravi svojim ispadima i nekontroliranim ponašanjem.

U oba će slučaja nedostatak kontrole potaknuti i odvažnost za poduzimanje kriminalnih aktivnosti.

Uz navedeno veliku pozornost u današnjem svijetu zauzimaju i mediji kao dio društva koji djeluju na čovjeka, a tako i na njegov način života te disciplinu. Gledajući samo posljednja dva desetljeća u društvu je došlo do različitih promjena.

Zloković (2008: 131) navodi: „Mediji imaju i ambivalentnu ulogu u suvremenoj odgojnoj paradigmi jer su, s jedne strane, obrazovno-informativnog sadržaja, dok s druge strane, u određenim sadržajima poprimaju najsofisticiraniji oblik manipuliranja i/ili indoktrinacije mlade generacije“ (prema Benčić i sur., 2010: 45).

Dobro i disciplinirano društvo te dobar medijski utjecaj mogu pozitivno utjecati na razvoj čovjekove discipliniranosti, ali vrijedi i obrnuto. Prema Čarapina (2012: 78) „sport i društvene igre mogu utjecati na volju, karakter i disciplinu čovjeka te na razvoj pamćenja i učenja.“

4. UZROCI NEDISCIPLINE

4.1. Prijelomne točke discipline

Jedan je od najvećih uzroka nediscipline manjak učenja u ranom djetinjstvu ili drugim prijelomnim točkama discipline. Prema Brazelton (2008: 56), „mnogo lekcije discipline čovjek može naučiti kasnije, ali prvih šest godina su najpogodnije i najlakše za usvajanje.“ Brazelton (2008: 60) nabraja rana postignuća u kojima disciplina igra ključnu ulogu:

1. Samokontrola i prepoznavanje vlastitih poriva, onoga što je izvor toga te kako se na taj način mogu povrijediti drugi ljudi.
2. Prepoznavanje vlastitih osjećaja i što ih izaziva, izražavanje istih i suzdržavanje kad je nužno.
3. Zamišljanje osjećaja, razumijevanje uzroka, briga za druge, pronalaženje načina kako vlastitim osjećajima utjecati na druge.
4. Razvijanje osjećaja za pravednost i obzirnost te motivacije za takvo ponašanje.
5. Altruizam: otkivanje radosti u davanju i žrtvovanju za druge.

Postoji niz prijelomnih razdoblja u kojemu dijete može malo nazadovati, ali to nije razlog za brigu roditelja, dovoljno je da roditelj poznaje i razumije svoje dijete kako bi na taj način imao podlogu za razvoj discipline. Bitna prijelomna točka je najranije djetinjstvo ili dojenačka dob u kojoj je bitan razvoj povezujućega pristupa. Prema Searsima (2009: 35), „povezujuće roditeljstvo pomaže u dva različita pogleda: „da upoznate svoje dijete i pomognete djetetu da se dobro osjeća.“

4.1.1. Nesposobnost samodiscipline i samostalnog učenja

Jedan je od važnih uzroka nediscipline nesposobnost za *samodisciplinu* i *samostalno učenje* koje su cilj svih odgojitelja. Prema Perišiću (1972: 23), „samodisciplina je proces vladanja sobom i okolinom. Ona prevladava obično u atmosferi koja se može označiti kao – sloboda u granicama.“ Cilj je odgojitelja ostvarenje ideala, odnosno usmjeravanje osobe na samostalni razvoj i učenje u pogledu discipline.

Prema Desforgesu (2001:43), „moguće prepreke učenika za razvoj samostalnosti mogu biti sljedeći (vanjski) činitelji: strah odgajatelja od gubitka kontrole, ograničena uvjerenja o tome što sve učenici mogu, formalne vlasti koje traže jednoličnost, odgajateljevo nedovoljno poznavanje predmetne građe, učinci nekih propisanih načina procjenjivanja i slično.“

4.2. *Drugi uzroci nediscipline kod školske djece*

Različiti autori navode različite uzroke manjka discipline u razredu. Ipak, s napredovanjem psiholoških spoznaja o razvojnim karakteristikama djeteta, o principima stjecanja i brisanja navika, testiranjima više odgojnih tehnika mijenjao se stav prema uzrocima nediscipliniranih ponašanja. Generalno gledajući, razvoj shvaćanja uzroka nediscipline u školama možemo izraziti kroz četiri faze (prema Andrićeviću i Čudini, 1985: 151):

1. *Faza strogosti* – zagovara teoriju da je uzrok u djetetu. Nedisciplinirano je dijete zločesto jer je ljudskoj prirodi svojstvena sebična i natjecateljska osobina. Stoga je potrebno dijete kažnjavati kako bi se naučilo ponašati na onaj način koji je najpoželjniji za njega.
2. *Faza razumijevanja* – govori da je uzrok u okolnostima razvoja. Nedisciplinirano dijete reagira na probleme proistekle iz specifičnih okolnosti njegova razvoja koji sprečavaju njegov normalni tijek. Ako problem gledamo očima djeteta i percipiramo situaciju, onda ćemo moći spriječiti disciplinske probleme te zaustaviti nadolazeće.
3. *Psihološki pristup* – govori da se uzrok nalazi u široj društvenoj i obiteljskoj situaciji. Nedisciplinirano dijete je žrtva nepovoljnih uvjeta razvoja kao što su, primjerice: siromaštvo, alkoholizam, kažnjavanje, agresija u odnosima ili narušena obitelj.
4. *Pedagoško-sociološki pristup* – govori da uzroke treba tražiti u nastavnom procesu. Nedisciplinirano dijete reagira na formaliziranu strukturu nastavnoga procesa. Nastava koja nije organizirana tako da učenici mogu sudjelovati u diskusijama te se na taj način gasi želja za disciplinom.

Možemo reći da su uzroci djetetova nediscipliniranoga ponašanja rezultat vanjskih okolnostima, a neki su u samom djetetu. Kao što je već spomenuto, iznimno je važan i obiteljski utjecaj na dijete te je obitelj često uzrok nedisci-

pline. Ne smije se zaniijekati i utjecaj socioemocionalne atmosfere u školi na disciplinu.

Zbog prevelikoga se manjka discipline učenici mogu ponašati neprimjereno. Charles (1992: 96) navodi pet kategorija klasifikacija nepoželjnoga ponašanja u razredu (prema Vidović i sur., 2003: 293):

- *agresija (fizička ili verbalna)*
- *nepoštenje (prepisivanje i druge vrste varanja na ispitivanju, krađe)*
- *prkos autoritetu (odbijanje da se slijede upute učitelja)*
- *remećenje reda*
- *nesudjelovanju u radu (sanjarenje, bavljenje drugim aktivnostima).*

7. ZAKLJUČAK

U današnjem se svijetu demokracije sve osobe imaju priliku ostvariti ili postići nekakav životni uspjeh. Ipak je potrebno razlikovati želju od stvarnosti. Prema Andriloviću i Čudini (1990: 195), „Motivi pokreću ličnost. Motive stvaraju potrebe i poticaji.“

Jedan od ključnih preduvjeta za razvoj osobne ličnosti i postizanja bilo kojega uspjeha ili motiva je posjedovanje discipline. Disciplina se kao takva ne postiže u jednom danu već se formira kroz mjesece i godine vježbanja, odricanja i učenja.

Postoje mnogi kontraefekti kod različitih pristupa, ali i potpunog pomanjkanja discipliniranosti. Zato su iznimno bitne prijelomne točke za razvoj i razumijevanje discipline. U školi se, primjerice, nediscipliniranost može uočiti u različitim oblicima neprikladnoga ponašanja.

Oni koji žele biti mudri u disciplini pažljivo proučavaju svoju djecu i nastoje ih dobro upoznati.

Prema tome, refleksivna se kompetencija nastavnika, odnosno odgojitelja zasniva na promatranju i uočavanju karakteristika pojedinca. Upoznavanje reakcija pojedinca, njegovih kognitivnih sposobnosti, stavova i mišljenja, dobar je put u provođenju discipline i pronalaženju odgovarajućih metoda i načina. Uspostava discipline na razini autoritativnoga nametanja ili kažnjavanja, odnosno podčinjavanja dovodi do kontraefekta – pružanja otpora. Pružanjem otpora vrlo često će doći do pomanjkanja discipliniranosti. Potrebno je razu-

mjeti disciplinu, ali i primijeniti disciplinu u skladu s karakteristikama pojedinca. Disciplinu nije moguće uspostaviti silom nego upravo prepoznavanjem mjesta gdje je moguće primijeniti disciplinu. Potrebno je primijeniti princip odgojitelja-trenera, odnosno onoga koji će usmjeravati, a ne onoga koji će kažnjavati ili prijetiti odmazdom. Uspostava discipline nema trenutni učinak – disciplina je proces uspostavljanja i tako je treba shvatiti. Malim koracima je potrebno upoznavati dijete, isto tako malim koracima treba dozirati i primjenjivati disciplinu. Dijete će lakše prihvatiti pravila i način rada ukoliko se disciplina primjenjuje u manjim „dozama“. Upravo takav princip omogućava djetetu, odnosno učeniku navikavanje na „novo“ stanje, uspostavljanje kontrole nad tim stanjem i stvaranje osjećaja posjedovanja tog stanja.

„Disciplina će učiniti mnogo za vas. No, još je važnije ono što će ona učiniti vama – navesti će vas da se osjećate super!“ (prema Šola, 2012: 36). Prema riječima Šole (2012: 36), „...još je važnije ono što će ona učiniti vama.“ Za uspostavu je discipline dobro pokazati učeniku koristi discipliniranoga ponašanja. U procesu uspostavljanja discipline i razvoja unutarnje kontrole, važno je dijete dovesti do spoznaje što dobiva uspostavom discipline. Naravno, pritom ne treba zanemariti i prisustvo odgojitelja. Odgojitelj ima zadatak u procesu discipliniranja odabrati i primijeniti odgovarajuće metode i načine koji najbolje odgovaraju djetetovim karakteristikama, ali odgojitelj se treba postaviti u ulogu usmjeravatelja, odnosno vodiča, a ne u ulogu nametljivoga autoriteta. Upravo zato je dobro dijete uključiti u neformalnu grupu u kojoj će prije svega dobiti svoju ulogu, aktivnosti i izvršavanjem svojih aktivnosti moći svjesno pratiti napredak i koristi od discipliniranoga ponašanja. Grupa podrazumijeva podjelu uloga. Pritom postoji i voditelj grupe koji će pratiti i usmjeravati po jedinoga učenika i povremeno se osvrnuti na njegov rad i napredak. Voditelj, odnosno usmjeravatelj treba s djetetom ostvariti jedan prisani odnos da bi se stvorilo povjerenje i upoznao s individualnim karakteristikama djeteta, odnosno učenika.

Prema navedenom od iznimne je važnosti razvoj povezujućega pristupa, odnosno razvoj odnosa roditelj – dijete. Na temelju toga odnosa, stvaraju se temelji uspostave odnosa što doprinosi učinkovitijem procesu discipliniranja. U većini slučajeva kod takvoga pristupa dijete se lijepo ponaša i ima dobar poticaj za razvoj unutarnje kontrole, odnosno discipline.

Motivacijski govornik Jim Rohn (prema Šola, 2012: 27) na ovaj način opisuje discipliniranost: „To je most između misli i postignuća. Ljepilo koje povezuje

inspiraciju s postignućem. Disciplina je glavni ključ koji otvara vrata bogatstva i sreće, kulture i visoke sofisticiranosti, samopoštovanja, visokih postignuća s pratećim osjećajem ponosa, zadovoljstva i uspjeha.“

Postavlja se pitanje na koji način disciplinirati zdravoga i odrasloga čovjeka koji više nema roditelja ili je s godinama tjelesno prerastao potrebu za nadzorom odgojitelja? Ima li takvom čovjeku pomoći pri razvoju discipline i unutarnje kontrole? Izgleda da je odgovor na to pitanje jedan od temeljnih načina kako spojiti vlastite želje i postignuća.

LITERATURA

- ALFIREVIĆ, N. (godina nepoznata) *Prezentacija na temu Grupe u organizaciji, grupno ponašanje i temelji formalne organizacije*. Dostupno 30.5.2018. na http://inet1.ffst.hr/_download/repository/7Grupe_grupno_ponasanje_i_temelji_organizacije.pdf
- ANDRILOVIĆ, V.; ČUDINA, M. (1990). *Osnove opće i razvojne psihologije*. Treće izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- ANDRILOVIĆ, V.; ČUDINA, M. (1985). *Psihologija učenja i nastave*. Treće izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- ANIĆ, Š.; KLAJČ, N.; DOMOVIĆ, Ž. (2002). *Rječnik stranih riječi*. Dostupno 16.01.2017. na http://os-gripe-st.skole.hr/upload/os-gripe-st/images/static3/915/attachment/Anic,_Klaic,_Domovic_-_Rjecnik_stranih_rijeci-Prepravljeni.pdf.
- BENČIĆ, K.; ČIŽMAR, T.; IVANOVIĆ, M.; KORENIĆ, J. (2010). *Uloga masovnih medija u odgoju djece*. Dostupno 16.01.2017. na http://arhiva.ffri.hr/datoteke/kmrnjaus/bencic_cizmar_ivanovic_korenic_opcapedagogija_seminarskrad_ulogamasovnihmedijauodgojudjece.pdf.
- BRAZELTON, T.; SPARROW J. (2008). *Disciplina – Brazeltonov pristup*. Prvo izdanje. Buševac: Ostvarenje.
- CHARLES, C. M. (1992). *Building Classroom Discipline*. Četvrto izdanje, New York: Longman

- CVETKOVIĆ, D. (2011). *Komunikacija sa tinejdžerom*. Dostupno 16.01.2017. na http://www.mediskolabjelovar.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=305:komunikacija-sa-tinejderom-&catid=26:kutak-za-roditelje&Itemid=72.
- COLOROSO, B. (2007). *Disciplina sa srcem*. Prvo izdanje. Zagreb: Ostvarenje.
- ČARAPINA, E. (2012). *Pozitivan utjecaj športa*. Dostupno 16.01.2017. na <http://www.cuvarkuca.hr/preporuka/pozitivan-utjecaj-sporta/>.
- Desforges, C. (2001). *Uspješno učenje i poučavanje*. Prvo izdanje. Zagreb: Educa.
- PERIŠIĆ, M. (1972). *Disciplina u školi*. Sarajevo: Svjetlost.
- SEARS, M.; SEARS, W. (2009). *Disciplina: kako postići da se dijete bolje ponaša od rođenja do desete godine*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- ŠOLA, J. (2012). *Disciplina - temelj uspješnog poslovanja*. Dostupno 16.01.2017. na <http://www.profitiraj.hr/poduzetnici/disciplina---temelj-uspjesnog-poslovanja/>.
- VIDOVIĆ, V.; ŠTETIĆ, V.; RIJAVEC, M.; MILJKOVIĆ, D. (2003). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP, VERN.
- ZLOKOVIĆ, J. (2008). *Djeca u opasnosti! : odgovornost obitelji, škole i društva*. Zagreb

THE IMPORTANCE OF CREATING DISCIPLINE AND INTERNAL CONTROL IN THE PROCESS OF HUMAN DEVELOPMENT

Zoran HERCIGONJA

Second gymnasium of Varaždin

ABSTRACT

KEYWORDS:

environmental impact, undisciplined, undesirable behavior, personality development

Discipline is an important factor for carrying out the educational process. Discipline is not achieved overnight. The paper emphasizes the development of discipline in the very human childhood and youth, or in a time when a man is aware or unconsciously directs the development of his own personality. An important influence on the creation of disciplined behavior is primarily the family, then the educational institution and the social environment in which someone was. In one way in the development of discipline, man enriched himself for the rest of his life, wherever he was and what he was doing. Otherwise, undisciplinedness has led to various forms of undesirable behaviors that have harmed the person, but also his relationships with others. Throughout history, methods or strategies to combat undisciplinedness have also been developed, based on practical experiences.